

dien hoofde dan ook, zoo dikwijls gebeden
gaat, in u naar voren dringt, dan verschillen
gebeden dat bij dag o, zoo sterk naar gelang
van de nooden en behoeften, die zich aan u voor
doen en zich aan u opdringen. Wie op de zee-
vlucht of de groote wateren afvaart, ziet er, als
een schok hem 's nachts wakker schudt, aanstonds
de hemelen daarboven en de wateren rondom
zich op aan, wat zee en lucht hem spelen. Licht
nu in dienzelfden nacht een geleerde denker op
zijn legerde te peinen, zoo dat de slaap hem
schier ontgaat, dan blijft diens geest niet in dat
algemeene slingeren, maar trekt zich samen op
wat in dien bepaalden nacht zijn geest veront-
rusten kon, of zijn innerlijken vrede poogde te
verstoren.

Heel anders zal 't weer zijn, wanneer een trouwe
moeder in diezelfde nachtelijke ure om haar
kranke lieveling ongerust is, en er in hoofdzaak
op bedacht is, hoe in dien nacht aan haar lieveling
stille nachtrust te gunnen, in s'z van het on-
rustige lijden van haar kranke dochter nog te
verwachten. Zoo is 't bij nachtelijke oorust in
de stad onder inwonning, als uitgebroken brand
de stille rust verstoort. Er kan allerlei zijn
dat u veront, en dat u van rondom er naar
doet uitzien, wat de nachtelijke stilte zou kun-
nen herstellen. Zorgen van velerlei aard kun-
nen u in 't nachtelijk u komen veront. Er kan
sprake van zijn, dat er oorust is in de
stad waarin ge woont. Er kan zich een on-
geluk hebben voorgedaan, dat de nachtelijke
stilte afbakt. Maar hoe ook opgekomen, er kan
oorust en tegenwerking zich hebben voorgedaan,
die er u naar hunkeren deed, of de stille ruste
mocht terugkeren. De oorzaak van dit
alles kan zeer uiteenlopend, en toch ook weer
zeer gewoon als van zelf over u gekomen zijn.
Dit alles kan samenvallen met uw gestel, zoo
er krankheid insloep. Het kan afhangen van een
droom, die indringend u wrede van u afsumt. Zoo
kan er iets gebeuren, dat u verschrinkt, en zelfs
bij het inslapen kan nog een boere gedachte u
schrik hebben aangejaagd. Ja, al is 't dat ge elken
avond er ge slimmeren gaat, u in de hoede
van uw God ter ruste legt, er is dan toch allerlei
dat u bij het inslapen hinderen kan of zelfs het
rijke, vrije, gelukkige inslapen u belet.

Toch is dit inslapen in elk middernachtelijk
uur iets, dat bij schier een legelijk een eigen
kenmerk draagt. Wie op de zee in het mid-
dernachtelijk uur gaat zwakken, doet dit onder
geheel andere gewaarwordingen, dan de kranke die
in de cel van het kranke huis den slaap over
zich voelt komen. Ook hij is bezig met wat
hem in dat nachtelijk uur overkomen zal,
maar toch op zoo geheel andere wijs. Nu eens
zal het de zorg voor een ten deele reeds
kranke zijn, die veront, dan weer de zorg
over een bij u ingesloten gast, die vroeg ver-
trekken moet, en die u met zorg bekom-
mert. Zulke een jong persoon kan u zorgen
baren en den slaap van uw oogden weren, of
ook al sleet ge in, toch uit den slaap weer
verlezen doen. Komt ge in een klein wees-
of gasthuis bij aller ontkenen in het vroe-
gemorgenvuur, van hoofd voor hoofd afvragen
wat bij 't telkens gestoord worden van het
nachtelijk uur door het verontste hoofd was
begegaan, ge zoudt een veelheid en verschei-
denheid van indrukken van zorg en ontkenen,
die voor een ieder een zoo geheel afzonderlijk en on-
derscheiden karakter vertoonen, dat er aan geen
eenheid van oorzaak er oorust te denken viel.
Wie hen juist in dien nacht en in dat uur
veront had, zou allicht een stuk levenshistorie
zijn, dat zich voor hen ontsloot, en waarvan
er legelijk van hen u, de één voor en de
ander na, het verloop, en ten deele zelfs, als
ge zoo wilt, het stille geheimnis ontsluiten kon.

Niet dat in elk droomverhaal gast na
gast, kind na kind, en kranke na kranke u
even belangrijk zou toespreken. Veleer zou
ge vaak geheel verhalen krijgen, die buiten
dit onze kleine gezin niemand belang inboezem-
den, juist wij ze te diep ingrepen in allerlei bijon-
heden van het stille gesinsleven. Hier echter zou
in 't minst niet uit volgen, dat 't reeds niet in
hooge mate interessant was. Zelfs bij 't bloote
verhaal hoort 't nog maar al te dikwijls, en wie
twee, drie weken later de gevolgen lagging van
wat in dit stille nachtelijk uur onverhoeds over
den slapenden geest was gekomen, zou zich nooit
genoeg kunnen verwonderen over de zonderling
wijze waarop de ziel vaak onverhoeds aange-
grepen, in haar stille rust gestoord, en in ge-
heel anderen kring van gedachten wordt overgezet.

Die stille historie van het nachtelijk leven is zoo
doende veelal in hooge mate belangrijk, doch niet
juist door elke bijzonderheid die erin doorstraalt,
maar vaak geheel omgekeerd, door het gansche
gewone dat er door in onze ziel wordt opgewekt
en den loop van gedachten die onze geest er uit
opvangt. Op zich zelf is het dan ook niet een
te veel met zich zelf bezig zijn, omdat we,
naar vaste gewoonte, ons in de natuurlijke ge-
dachten en gewaarwordingen meest bewegen blij-
ven. Een moeder die den droom van haar doch-
terken besudert, kan er heel wat ontrent haar
lieveling uit begrijpen leeren. Heel een reeks
van kleine interessante verhalen duiken
gedurig uit latere bespreking over een en ander
op, en onder de huisgevoelen is men er ge-
durig op uit, om in al zulke mededeelingen
elkander gemindheid en karakter te bestudeeren.

Daarom mag men dan ook zinnig zeggen, dat
al zulke nachtverhalen, van nacht op nacht, van
alle betekenissen geheel onbepaald zijn. Veel hangt
hier natuurlijk af van den persoon, in wien
geest zulke dromen opkomen. Ge kunt zoo
zijdelings vaak in de gelegenheid worden ge-
steld, om den inhoud van zulke dromen te
bestuderen, zonder dat ze u veel belangstelling
inboezemen, en dat door de vader of de moe-
der uit zulk een droomverhaal het karakter van
zijn lieve kind naar kennen leerde. Dromen zijn
niet naakte verzenen, maar uitingen van wat
er op verborgen wijze in ons omgaat. Het
grootste onderscheid in ons dromenleven is nu
maar, dat al van dromen in uw zielebewustzijn
zich nauwelijks blijven voortbewegen, en daarom
zoo weinig betekenis voor onze levensformatie
erlangen. En dit zelfs in zoo sterke mate, dat
't voor onze hoogere geestesontwikkeling van
overwegend belang is, of zulke dromen aan zulk
een vasten inhoud zich blijven binden, dan wel
alleen geheel los van ons raken, om dan in een
hooger sfeer over te gaan. Dat overgaan in de
hoogere sfeer heeft dan in den regel een invle-
en in hoogere gedachtenkringen tengevolge. Niet alsof
het geestelijk onverschillig ware, in welke dromen-
sfeer we veelal afdoelen. Dromen zijn op zich
zelf altoos belangrijk, maar daarom nog volstrekt
niet steeds van even hooge gestalte of bezieling.
Onze dromen zullen, voor ieder naar zijn levens-
taak, vaak afdoelen in beschouwing, die in
hooge mate belangrijk zijn, maar zonder daarom
toch op heilig terrein binnen te dringen. De droom
van een dichter, wiens dichtersziel een ernstig
karakter droeg, kan altoos een ten deele interes-

sant, maar behoeft daarom nog lang niet altijd
een rijk karakter te dragen. De Psalmist heeft
daarom in alle schakering steeds een zoo hooge
positie ingenomen, omdat in de Psalmen tenslotte
de zingende ziel zich losmaakt van wat hem te
zeer aan het uitwendige bondt. Dit nu kan niet zoo
duurzaam blijven. Bij steeds doorgaande ver-
haging moet er ten slotte voor elke psalmzingerende
ziel het vrijmakende en verrijkende oogenblik
komen, waarop de vrijgemaakte ziel gevoelt
hoe ze onder den machtigen indruk van een
overweldigende gebeurtenis rechtstreeks indringt
in het centrale Heilige.

Dit indringen in het centrale Heilige brengt
dan te weeg, dat de bijzondere indruk zich in
ons vestigt, alsof we van elken bepaalden levens-
vorm ons losmaken, en ons van ons zelf
weggetrokken gevoelen naar iets dat zijn centrale
actie van een speciale werking uit den Christus
ontvangt, en dan, van al dat speciale zich
losmakend, niet anders dan een algemeene aan-
doening ontfermt, omdat het Goddelijke zelf
zich naar onze ziel toebewegt, ons omklemt,
en er de volle heilige bezieling van doet uit-
gaan. En dan natuurlijk kan 't niet anders,
of dit alles omvattende, alles doordringende
en alles bezielende, dat uit de Goddelijke
Psalmodie in ons dringt, ons beheerscht, en ons
bezielen gaat, is dan het hoogst denkbare, dat
ons aangrijpt en zich van ons meester maken
kan. Dan is ten slotte het hoogste punt van
heilige beweging in ons ingedaald, maar dat
dan ook onze gehele zielsneiging beheerschen kan.

Al het overige was en bleef dan het kleine,
voorbijgaande en bijzondere, hier daarentegen
neemt dan het Centrale in ons op. Al dat
'ager staande en bijzondere greep wel in en
het zijn werking op alle manier in ons voelbaar
maken, maar toch het beheerscht der Christenen
geest niet. Alleen in zulke oogenblikken kan
God tot ons afdaalen, en kan onze ziel tot God
opklimmen. Maar het hoogste, het heiligste,
het Centrale zelf was 't toch niet. Dat kon het ook
niet zijn. Het heerlijkste orgelinstrument kan
ten slotte in zijn centrale aanvatting om het
rijkste bieden, waarin de muziek zich voor ons
samen kan trekken, maar het is hier dan ook in dat
rijke middenpunt, dat de heerlijke bezieling schuilt,
en waaruit ten slotte de zalige toonindrukken ons
toestroomen. Dit nu juist is het geheimnis van
het Middelpunt. Al 't overige wat uit Gods
Majesteit op ons aandringt en ten slotte in ons
neerschen gaat, is de rijke en volle tinteling
van het alles in zich samenvattende mysterie.
Maar ten slotte kan toch het volste nimmer
gevoeten worden dan door hem, die het
ongedeele van de zaligste harmonie in zijn
eigen ziel voelt ingaan.

Dr. A. K.

Amsterdam, 30 Januari 1920.

Wat den uitwendigen toestand van ons
kerkelijk leven betreft, geeft het pas ver-
schenen Jaarboekje, dat door Ds. Doekes
en Ds. Rullman wordt uitgegeven, voldoende
inlichtingen, zoodat we daaraan de statisti-
sche gegevens kunnen ontleenen, ook al
moeten zij met eenige voorzichtigheid worden
gebruikt.

Volgens de recapitulatie aan het slot
van het overzicht der Kerken gegeven, zou
er op elk gebied stijging zijn waar te nemen.
Het aantal onzer Kerken steeg van 703
tot 713; van onze predikanten van 549 op
560; van onze vacatures van 205 op 213;
van het zielen aantal van 487.784 tot 492.268,
van onze belijdende leden van 217.134 op
220.267.

Onderzoekt men de gegevens, waarop
deze statistiek rust, dan blijkt, dat wel
eenige nadere toelichting had mogen ge-
geven worden om misverstand te voorkomen.

Wat het aantal onzer Kerken betreft,
zoo heeft in het afgelopen jaar één Kerk
opgehouden zelfstandig te bestaan (Mont-
foort) en zijn te Smilde de beide kerkfor-
maties saamgesmolten, zoodat het aantal
kerken daardoor met twee verminderde.
Op acht plaatsen is de Kerk tot zelfstan-
dige openbaring gekomen. Het eindcijfer
had dus moeten wezen 703 - 2 + 8 = 709.
Dat het overzicht het aantal op 713 brengt,
is daaraan te danken dat voor 't eerst de
4 buitenkerken in Indië, die bij de Classis
's Gravenhage werden ingedeeld, bij onze
Kerken worden gerekend, wat in vroegere
opgaven niet geschiedde. In een noot had
hierop wel mogen gewezen worden.

Dat het aantal predikanten steeg van 549
tot 560 geeft eveneens niet een juist
indruk en zou ook reeds op zichzelf kwa-
lijk te rijmen zijn met het feit, dat het
aantal vacaturen eveneens toenam van 205
tot 213, zelfs als houdt men daarbij reke-
ning met het feit, dat het aantal Kerken
met 8 vermeerderd is. En nog raadsel-
achtiger wordt deze toeneming van het
aantal predikanten, als men verder ver-
meldt vindt, dat er wel dit jaar 18 nieuwe
predikanten zijn bijgekomen, maar dat
tegenover deze winst een verlies staat van
19 predikanten, die emeritaat verkregen
hebben, gestorven zijn of hun dienst
hebben verlaten. De oplossing ligt ver-
moedelijk daarin, dat bij de opgave van
het aantal predikanten ook de emeriti-predi-
kanten nog worden meegeteld. Aangezien
van de 19 predikanten, die met hun
dienst ophielden, 10 emeritaat verkregen,
die nog bij het totaal aantal predikanten
gerekend worden, zou het verlies bestaan uit
9 dienstdoende predikanten, die door den
dood of andere oorzaken aan onze Ker-
ken zijn onttrokken, en voorts van 7 emeriti-
predikanten, die eveneens door den dood
zijn weggenomen. Dat ook dan de cijfers
niet kloppen is duidelijk, want als er
18 bij komen en 9 + 7 = 16 afvallen,
houdt men slechts een winst van 2 over. En
zelfs wanneer men de predikanten der
Buitenkerken in Indië er thans bij rekent,
komt men er nog niet. Er moet hier dus
een vergissing schuilen.

Van meer belang is dan ook, dat terwijl
het vorig jaar het aantal dienstdoende
predikanten met slechts 8 vermeerderde,
terwijl daartegenover een verlies stond
van 18 predikanten, die door den dood,
emeritaat of andere oorzaken wegvielen,
de cijfers dit jaar veel gunstiger zijn ge-
worden. Het steeds toenemend aantal
studenten in de Theologie, zoodat aan de
Vrije Universiteit als aan de Theolo-
gische School, geeft dan ook goede hope,
dat het aantal vacatures op den duur
slikken zal. En dit laatste is zeker ook
broodnodig, want dat meer dan een derde
van onze Kerken geen predikant heeft, is
een bedenkelijk verschijnsel, zelfs al houdt
men daarbij rekening met het feit, dat
tal van deze vacante Kerken nog te zwak
zijn om een Dienaar des Woords te be-
roepen.

Wat de beide cijfers aangaat, die in de
laatste rubriek genoemd worden, n.l. die van
het zielen aantal en het getal der belijdende
gemeenteleden, men kan hierop te weinig
afgaan, daar tal van Kerken zoogenaamd
"globale cijfers" opgeven, die van jaar tot jaar
evenvuldig herhaald worden. Bovendien zou,
om tot een juist inzicht te komen, natu-
rlijk noodig wezen, dat vooreerst werd
opgegeven, hoe groot de vermeerdering was
van het aantal leden der Kerk door ge-
boorte, het afleggen van belijdenis des ge-
loofs en het overkomen uit andere Kerken,
dan dan ook, hoeveel we verloren hebben
door den dood alleen, maar ook door het ver-
laten dezer leden van onze Kerken. Dat er in
het algemeen genomen een zekere vooruit-
gang in het ledenaantal is, is ongetwijfeld juist
en wijst ook deze statistiek wel uit, maar
de vraag is, in welke verhouding deze uit-
breiding staat tot de jaarlijksche toeneming
van de bevolking van Nederland. Een beto-
verzicht daarvan zal eerst mogelijk wezen,
wanneer een nieuwe volkstelling wordt ge-
houden.

De inaugurele oratie van Prof. Mr. Zevenbergen.

Vrijdag 23 Jan. heeft de nieuw benoemde
hoogleraar in de Juridische faculteit der
Vrije Universiteit zijn ambt aanvaard met
een rede over *Leemten in de Wet*, waarvan
we hier het persverslag weergeven.

Sedert Zitelmann zijn beroemde rede
uitsprak over leemten in het recht, is het
leemtenprobleem steeds weer opnieuw aan de
orde gesteld. Twee kwesties zijn hier wel te
scheiden: Wat is het wezen der leemten; zijn
leemten in de wet bestaan — en denkbaar —
en deze andere: Hoe moeten deze leemten,
zoo ze bestaan, worden aangevuld?

De eerste kwestie is de logische eerdere.
Haar onderzoek is reeds uit dien hoofde
geboten en is trouwens ook een eisch der
denkeconomie. Maar ook hiervan afgezien —
het leemtenprobleem is van zulk een fundame-
nteelste betekenis, dat ieder rechtsgeleerde
genoopt is, zich van het standpunt, dat hier
dient te worden ingenomen, rekenschap te
geven. Niet om mathematische bewijzen gaat
het hier; want ons vraagstuk raakt onze levens-
en wereldbeschouwing, waarvan men wel
rekening en verantwoording kan afleggen,
doch geen strenge bewijzen kan leveren.

We spreken niet over leemten in het recht,
want het recht heeft natuurlijk a priori geen
leemten — maar van leemten in de wet.
Heeft de wet leemten? Er zijn er, die meen-
en, dat dit afhankelijk is van de houding,
die een concrete rechtsorde inneemt tegen-
over het buitenwettelijk recht. Dit standpunt
is niet juist te achten. Ons vraagstuk is niet
op te lossen door een concrete rechtsorde te
onderzoeken, door onze rechtservaring te raad-
plegen; het draagt niet een empirisch, maar
'n transcendentiaal karakter, staat los van een
bepaalde ervaring, is van critischen, kennis-
theoretischen aard.

Vragen wij eerst wat onder leemten in de
wet te verstaan is.
Onder leemten in de wet wordt drielei
verstaan. We spreken van de critische of
normatieve leemten, als we de rechtsorde
richten naar de idee des rechts. We spreken
ook van leemten, als we de voorschriften der
wet toetsen aan het postulaat der Objectiviteit
en Eenduidigheid. Eindelijk leert men, dat
de wet dan leemten, d.w.z. positiefrechtelijke
leemten heeft, als zij geen antwoord geeft
op de vraag tot haar gericht of en zoo ja
welk rechtsgevolg aan een bepaalde hande-
ling, toestand of gebeurtenis dient te worden
verbonden.

Dat iedere wet critische leemten bevat
of bevatten kan, is zeker waar. Hare moge-
lijkheid is a priori gegrond in het onderscheid
tusschen begrip en idee.

Heeft de wet leemten, als we vragen of ze
steeds een eenduidige, objectieve beslissing
mogelijk maakt, dan moet ook hierop bevestig-
ing worden geantwoord. De wet laat in
vele gevallen de beslissing over aan het vrije
oordeel van den rechter, zoodat er onvermij-
delijk met een onzekerheidscoëfficiënt in de
decisie van den rechter is te rekenen. Dit
vrije oordeel n.l. wordt psychologisch bepaald
door des rechters, mischien nog zoo primi-
tieve, levensbeschouwing. Wie nu bedenkt,
hoezeer een levensbeschouwing afhankelijk is
van een rationeele, niet-cognitieve, volitieve
elementen, moet erkennen, dat een eenduidige,
objectieve beslissing een toevalligheid is.

Wel heeft men in dit verband gewezen op
de middelen van uitlegging, op een voorge-
schiedenis, een rechtspolitiisch doel, op eischen
van het verkeer — momenten, die alle hun
postulaten stellen aan den inhoud der wet.
Men ziet hierbij echter over het hoofd, dat
deze eischen geen eischen des rechts zijn,
maar buitenrechtelijke grootheden. Dat de
wet de historische continuïteit zal bewaren,
aan het rechtspolitiisch doel blijvend dienst-
baar zal zijn — dat is een eisch, die ont-
springt uit onze levens- en wereldbeschou-
wing, nadat daarin aan de rechtsorde een
of hare plaats is toegekend. Het zijn geen
eischen der wet. Hieruit volgt ook, dat geen
enkele rechterlijke beslissing tegenover der-
den juridisch is te rechtvaardigen. Want de wet,
waarop een beroep wordt gedaan, is de uitge-
legde wet, en uitlegging kan natuurlijk nooit
haar fundament in de wet zelf hebben, maar
slechts in onze voor-oordelen. Uitlegging is
middel tot wetkennis; zonder uitlegging geen
wetkennis. Is echter uitlegging middel van
wetkennis, dan kan zij niet tevens voorwerp
der rechtskennis zijn.

Het zou even onjuist zijn, te wijzen op
middelen van uitlegging, die de wet zelf
aangeeft. Want ook deze regels worden
niet anders gekend dan door uitlegging.

Elke uitlegging is in laatste instantie onder-

worpen aan een orde, over welker verbind-
denheid alleen de rechter oordeelt. Wel is
de logisch-grammaticale uitlegging onmisbaar,
en wel heeft deze haar fundament in de wet
als *geformuleerd* recht, maar deze middelen
van interpretatie zijn niet toereikend. Welke
middelen van uitlegging nu daarna de voor-
keur hebben, bepaalt noch wet noch logica,
maar onze rechtskundige levens- en wereld-
beschouwing.

Men zou kunnen opmerken, dat deze rede-
neering slechts opgaat in die gevallen, waarin
de wetgever bewust ruimte liet voor het
vrije oordeel van den rechter. Maar er is
veel meer ruimte voor dit vrije oordeel dan
de wetgever opzettelijk heeft gelaten. Of
een ruimte al of niet opzettelijk is gelaten,
doet trouwens aan het bestaan daarvan niets
af. Weliswaar is nu niet meer steeds een
beslissing uit de wet mogelijk, maar toch
steeds krachtens de wet.

Zoodat als we de wet richten naar de
idee des rechts, als ook, wanneer wij tot
haar het postulaat der Objectiviteit en Eenduidig-
heid richten, is zij vol leemten. Maar
hierover bestaat eigenlijk geen strijd van be-
teekenis meer. Het gaat thans om het dogma
der leemteloozheid en dan heeft men het
oog gericht op de positiefrechtelijke leemten.
Bevat de wet positiefrechtelijke leemten?
Ons antwoord luidt ontkennend. We willen
allen een rechtsysteem, dat logisch gesloten
is en geen leemte bevat. Dit is echter slechts
dan mogelijk, als alle normen van dat
systeem één enkel geldingsgrond aanwijzen.
De kwestie is nu al dadelijk opgelost, als
we aannemen, dat het buitenwettelijk recht
geldt *krachtens* de wet; als men aan de wet
de bevoegdheid geeft, het buitenwettelijk
recht al of niet te dulden. Dan is de wet de
hoogste instantie, de hoogste bron — en
natuurlijk bevat de wet dan geen leemten.
Deze bevoegdheid der wet wordt echter be-
twist.

Drielei is nu mogelijk. Men kan voor-
eerst aannemen, dat nu eenmaal meerdere
rechtsbronnen bestaan, de prioriteit bepaald
wordt door de toonaangevende klasse in een
georganiseerde gemeenschap. Maar tegen
deze opvatting zijn onoverkomelijke bezwaren
te brengen. Hier toch wordt de formeele
verbindendheid van het recht afhankelijk
gesteld van een sociaal-psychologisch feit,
wat wijsgeerig ondoenlijk is. Maar boven-
dien zal in dezen gedachtegang de wet niet
meer steeds geacht kunnen worden recht te
zijn en zal het recht vóór hem legis hebben.
Dan laat men de wet varen, waaien, of
werpt haar overboord, en erkent daarmee
een rechtspraak sine lege, extra legem, con-
tra legem. Dit is staatsrechtelijk onjuist,
maar is ook logisch niet te rechtvaardigen,
want dit leidt tot vercenelzeling van waarde
en werkelijkheid en berust op het psycholo-
gisch vooroordeel. Ook hier geldt bovendien,
dat in ons zijn en in onze werken
geen zedelijke rechtvaardigheid is gelegen.
Een wet ter zijde stellen is wel eenvoudig,
maar daarom nog niet oirbaar.

Men kan in de tweede plaats van oordeel
zijn, dat de prioriteit onder de rechtsbronnen
bepaald wordt, niet door een sociaal-psycholo-
gisch feit, maar dat een boede scheiding
moet plaats hebben onder de bronnen. Een
boede scheiding is echter niet een planloos
uit elkaar rukken, maar een geordend schei-
den, dat een norm, een rechtsnoer onder-
stelt. Deze norm kan niet een bestanddeel
van den boedel zijn, maar iets, wat daar
buiten ligt.

Dat, wat rechtens zijn zal, wordt dan be-
paald door iets wat geen recht is. Een conse-
quentie, die of absurd is of de formeele zelf-
standigheid van het recht prijs geeft.
Laat men noch een sociaal-psychologisch
feit, noch de waarde der bepalingen beslis-
sen, dan schijnt een juridisch onoplosbaar
conflict over te blijven. Immers, de rechts-
bronnen loopen dan parallel. Is dit het ge-
val, dan is het naast elkaar en tegenover-
elkaar; rechtsorde is dan rechtschaos. Wij
kunnen de rechtsorde als een redelijk, leem-
telooz systeem alleen dan begrijpen, als een
onoplosbaar juridisch conflict ondenkbaar is.
Wij moeten daarom de paralleliteit der
rechtsbronnen in een onderschikking doen
verkeeren. Voorzover het er nu hier om-
gaat een gegeven staat van zaken te voegen
in de eenheid van het logisch bewustzijn,
kan het antwoord op de vraag, welke van
de rechtsbronnen de prioriteit heeft, slechts
luiden: dit is de wet. De wet is de bron;
niet natuurlijk de kenbron, maar de geldings-
bron. Zij is formeel de hoogste bron van
het recht en kan dus geen leemten bevatten.

Wat nu te denken van de verhouding van
den rechter tot de wet? Het is toch niet
aanneemelijk, dat iedere beslissing materieel
uit de wet is af te leiden?
We treffen hier herhaaldelijk een misken-
ning aan van de logica en de psychologie
der rechterlijke beslissing. Vooreerst is de
verhouding van het vonnis tot de wet niet
een dynamische, maar een statische; 't gaat
nu eenmaal niet om een deductie uit de
wet, maar om een rechtvaardiging door
de wet.

Bovendien is voor de natuurlijke historie
van de rechterlijke beslissing de wet van
ondergeschikt belang. Ze komt psychologisch
alleen in aanmerking voor de motiveering
van het vonnis. Motiveering eener beslissing
is echter iets anders dan die beslissing zelf.

Dit beroep op het quid facti wordt hier
niet gedaan om over het quid juris te be-
slissen. Natuurlijk kan de genesis niet de
waarheidswaarde bepalen. De onmogelijkheid
eener deductie uit de wet is ook niet te
wijten aan menselijke zwakheden, metter-
tijd mischien te overwinnen, maar ligt in
de zaak zelf gegrond. De rechtsorde is n.l.
wat de inhoud betreft, slechts voor een deel
„gegeven”, voor een deel is ze „aangegeven”.
Dit verklaart, waarom er van een sluitrede
in kennis-theoretischen zin geen sprake kan
zijn. Vonnissen is oordeelen in logischen
zin. Elk oordeel heeft zijn fundament in
een reëlen of ideëlen staat van zaken;
deze is het, die, in de objectivistische weten-
schapsleer, de waarheidswaarde, en dat is de
wetelijkheid, van het oordeel normeert.
Ook het rechterlijk vonnis moet beantwoor-
den aan een objectieven staat van zaken. De
wet als feit, „gegeven”, laat slechts een
problematisch oordeel toe, vermits de toe-
reikende grond voor een apodictische con-
clusie ontbreekt. De rechter mag echter geen
problematische beslissing geven, maar moet
een apodictisch vonnis vellen. Dit geschiedt
nu daardoor, dat het problematische door het
waarde-oordeel van den rechter in het apodicti-
sche wordt verkeerd. Hij vult den inhoud
der wet aan uit de sfeer van zijn Erlebnissen.
Dit mankement aan logisch gehalte behoort
des rechters pathos der algemeen geldigheid

zijn beslissing niet te verflauwen. Want de
ervaring leert, dat de pathos onze oordeelen
niet zoodaer daar verzegt, waar deze zich
voortbewegen op de statige deining der
dialectiek, als veelmeer daar, waar we zijn
aangewezen op hetgeen niet meer objectieveer-
baar is.

De rechter kan niet elke beslissing uit de
wet afleiden. De wet is wel geldingsbron,
maar niet volledige kenbron. Daarom komt
het in deze aangelegenheden minder aan op
geleerdheid en wetenschap, dan wel op wijs-
heid en ernst, zoodat in ethischen als in
psychologischen zin. Moge in dit opzicht
misschien des rechters roep als deskundige
verminderen, onwettelijk zal zijn functie
daarbij winnen in zedelijke waardij.

De wet is geldingsbron, geen kenbron.
Leemten in de wet bestaan niet en kunnen
niet bestaan. Steeds is een beslissing mogelijk.
De genesis, zoo leerde ons Kant, beslist
niet over de waarde, d.i. de wetelijkheid.
Ook de waarheidswaarde of wetelijkheid
van het vonnis wordt niet bepaald door zijn
genesis, maar door zijn titel. Deze titel is
in de positivistische rechtsteorie het feit, dat
het vonnis jure aanspraak maakt te zijn de
voldoening aan den eisch, die een bewust-
zijns-transcendent systeem van „Bedeutungen
und Leistungen” van het rechtelijke bewust-
zijn stelt.

Zoodat ook reeds uit vroegere geschriften
bleek, bezit Prof. Zevenbergen een wijs-
geerigen aanleg, die ook in deze rede zich
niet verloochent. Aan den logischen ge-
dachtegang, de scherpe begripsbepaling
en de denkracht, die uit deze rede spreekt,
moet dan ook hulde worden gebracht.
Voor een publiek, dat grootendeels uit niet-
juristen bestond, zou de verstaanbaarheid
echter gewonnen hebben, wanneer de spreker
met enkele concrete voorbeelden zijn ge-
dachten had geïllustreerd. Al moet men in
een streng wetenschappelijk betoog met
voorbeelden altoos zeer voorzichtig wezen,
toch kunnen ze, althans wanneer men niet
voor vakgeleerden optreedt, moeilijk geheel
gemist worden.

Moge de nieuwe hoogleraar, die aan
onze Hoogeschool optrad, niet alleen door
dege wetenschappelijke bezinning, maar ook
voor bezielen ijer van onze beginselen
der Vrije Universiteit tot eere zijn.

Gewoonte-recht.

Evenals in het maatschappelijke leven
heeft ook in de Kerk, naast het geschreven
recht, het ongeschreven of gewoonte-recht
zijn betekenis. Onze Kerkenorde zelf ver-
wijst in meer dan een Artikel naar dit
gewoonte-recht en geeft daardoor aan dit
gewoonte-recht een sanctie. En dit is vol-
komen juist. Al kan het geschreven recht
in de Kerk niet gemist worden, toch laat
het kerkelijk leven zich niet rijgen in het
keurslijf van eendeloze bepalingen en
reglementenhandels. Dat zou de dood van
het kerkelijk leven zijn. De vrijere ont-
wikkeling van het kerkelijk leven brengt
vanzelf mede, dat veel aan de plaatselijke
zede of gewoonte moet worden overgelaten.
Evenals ook in het huiselijk leven niet
alles door wet of bepaling, maar veel meer
door de gewoonte beheerscht wordt. In
die gewoonte spreekt meestal een praktische
levenswijsheid zich uit. Het is daarom
als aanvulling van het geschreven recht
onmisbaar.

Zelfs kan dit gewoonterecht verbeterend
op 't geschreven recht inwerken. Bij de
jongste herziening van onze Kerkenorde
is meer dan een artikel gewijzigd wor-
den, omdat het daarin bepaalde al lang in
onbruik was geraakt of door een andere
gewoonte was vervangen. En voor zoover
omg een gewoonte algemeen ingang heeft
gevonden en metterdaad als een verbetering
van het geschreven recht kan beschouwd
worden, is hiertegen ook geen bezwaar.

Maar daaruit volgt natuurlijk niet, dat
men met een beroep op dit „gewoonte-
recht” elke willekeurige afwijking van de
Kerkenorde kan goed pleiten. Omdat hier
of daar een Kerkeraad zich niet houdt aan
een bepaling van de Kerkenorde, wordt
daarmede deze toevallige afwijking nog
niet tot een gewoonterecht gestempeld,
waarop nu iedere Kerkeraad zich zou
mogen beroepen om op dit punt geheel
willekeurig te werk te gaan. Dan zou de
Kerkenorde al spoedig geheel waardeloos
worden. En in de tweede plaats dient
natuurlijk altoos wel 't oog te worden
gehouden, dat dit gewoonterecht alleen
dan recht van bestaan heeft, wanneer het
de praktische toepassing geldt van de be-
ginselen van ons Kerkrecht, maar zeker
niet, wanneer het tegen die beginselen zou
ingaan. Wanneer vroeger in onze Kerken-
orden stond, dat het Avondmaal liefst op
Paschdag, Pinksterdag en Kerstdag moet
gehouden worden, dan heeft de algemeene
gewoonte zich daaraan niet gehouden. Op
Kerstdag wordt nergens het Avondmaal
bediend en op Pinksterdag is het een uit-
zondering. Alleen op Paschdag wordt nog
overal het Avondmaal gehouden. Het ge-
woonterecht week hier af van het gescre-
ven recht, maar deze afwijking had metter-
daad voldoende grond. Bij de herziening
van onze Kerkenorde is deze bepaling
daarom vervallen. Maar wanneer in een
of andere Kerk het Avondmaal maar
eens of tweemaal in het jaar bediend zou
worden, hoewel onze Kerkenorde voor-
schrijft, dat dit tenminste zes- of viermaal
in het jaar geschieden moet, dan is uit
deze afwijking geen gewoonterecht te con-
stateeren, en zelfs al was het hier of daar
gewoonte geworden, dan zou deze gewoonte
beslist af te keuren zijn. En hoe eerder
deze gewoonte werd afgeschaft, hoe beter
het zou wezen. Een verkeerde gewoonte
schept nooit recht.

Ge
Volgt
goederen,
dienst
rechtsaans
doen ge
genoeg ge
De bew
dat deze
weest en
rust niet
oorkoude
goederen.
wordt o
wel, maar
persoon
eigendom
De za
in de Cl
kwam, da
hetzij bij
ten dijs
men, de
eigendom
Christus.
ook wel
Engel of
kingsoor
schiedde
die schu
paalde K
Heilige c
kan opko
niet bed
Kerk. Al
neer de
aan God
bepaalde
naamd,
evenmin
wel gewo
dat men
aan de a
overdract
De eige
formeel
dat hij
goederen
stelde in
God wer
van deze
tevens b
van God
den des
hona De
patrimo
Christus)
Wann
toch vo
eigenaar
op gron
de Sav
plaats h
rechten
Mr. Van
duidelijk
eigendot
geen sp
het rec
wat Go
dan ook
heilige
niet vel
wel onb
naar ge
dit juist
Naar he
hierbij
dege re
genoeg
die toer
recht k
eigena
En nu
rustte
godhele
heverne
door G
maar d
de Mid
gezegd
deren v
deren
blijkt i
rings in
Staats
een w
dat, zo
deelt,
Christu
goeder
rechtst
tament
God o
onwet
dat di
In de
rechtst
mede
schenk
houden
Ma
moge,
uldrul
als ge
op zij
onze
eigena
wen,
eigend
geuse
viude
en oo
dat n
schon
geschi
met d
besten
en an
een g
Ook
kist v
houd
den E
d.w.z.
wijd,
zich v